

ЕВРОПА, СВЕТИ ОЦИ И УНУТАРЊЕ ПАМЋЕЊЕ ЦРКВЕ

Може ли се данашњи човек фаустовске културе задовољити статичним кодексом старог јелинизма? Нису ли све те поруке из далеке прошлости изгубиле свој укус? Није ли се и сама душа толико променила изгубивши способност одушевљења за старе симболе и вредности који „неизлечиво и дефинитивно спадају у прошлост“? Овде се неопходно треба запитати, откуда то да су ти симболи и категорије постали тако „не-савремени“? Није ли то пре свега зато што се „савременост“ не сећа свог порекла, што је неспособна да укључи у себе своју прошлост коју је одбацила? У сваком случају, „савремена философија и психологија“ подлежу провери која изви-ре из једног другог искуства, светоотачког искуства. Хегеловско или кантовско устројство мисли са овим искуством нема ништа заједничко. У ствари, да ли је уопште могуће пуноћу Цркве мерити кантовским мерилима, или је, пак, сравњавати по Лоцеу или Бергсону, па чак и по Шелингу? У самој својој основи таква идеја је трагикомична. Оно што је потребно није да преводимо старе догматске симболе на један савремени језик, него напротив, треба да се на један стваралачки начин вратимо „старом“ искуству, да га оживимо на свим пољима нашег битисања и да отелотворимо нашу мисао у непрекинутој нити црквене пуноће. Сви ти испробавајући преноси или преводи нису били ништа друго до промашаји, тј. била су то нова тумачења сасвим неадекватним терминима који су увек били поражавани неисцељеном једностраношћу (particularism). Тиме се мање задовољавала савременост, а више се излазило у сусрет свакодневици. Излаз из „хришћанског јелинизма“, у ствари, означава не „напред“ него баш „назад“ ка неопходним апоријама непреображеног јелинизма из којег не постоји излаз осим кроз светоотачку синтезу. Сам немачки идеализам добрим својим делом није ништа друго него повратак до-хришћанском јелинизму. Ко није спреман

да остане са Оцима, ко се боји повратка светоотачком умовању, а истовремено се бори за „прогрес“ и покушава да напредује према некаквом светском нивоу без резултата, истом том логиком он се баца уназад и налази себе у заједници Платона и Аристотела, Плотина и Филона, тј. пре Христа. Тај пут је само једно узалудно и превазиђено путовање од Јерусалима до Атине. Наша теологија, подражавајући њој стране узор прошла је све главне стадијуме религиозног мишљења савремене Европе: теологију Тридентских сабора, барока, протестантске схоластике и протестантске ортодоксије, пијетизма и масонерије, немачког идеализма и романтизма, социјал-хришћанства као последице француске револуције, анализирање хегеловске школе, нове критичке и историјске науке. Тибингенску школу и Ричла, неоромантизам и симболизам — све је то прошло и оставило трага у православној култури. Међутим, зависност и подражавање још увек није и унутрашњи сусрет са Западом. Истински сусрет се остварује само на равни слободе и љубави. Није довољно да поновимо већ готове одговоре Западу, напротив, треба препознати њихова питања, ући и уживети се у сву ту драматичну и сложену проблематику западне религиозне мисли, пратити и протумачити тај, још од шизме лутајући пут Запада. Своју независност од западних утицаја православно богословље може извојевати само кроз повратак Отачким изворима и темељима. Но, вратити се Оцима не значи удаљити се од савремености, изаћи из историје, побећи са бојног поља. Отачки опит треба не само чувати, него и откривати — из тог опита произилази живот. Такође и независност од инославног Запада неће се родити у бежању од њега. Удаљавање од Запада не значи и истинско ослобођење. Православна мисао је дужна да осећа и састрадава западне муке и искушења, она их не сме заобилазити и прећуткивати. Неопходно је стваралачки промислити и преобразити сав тај опит западних искушења и падова, поднети сву ту „агонију Европе“ (како је говорио Достојевски). Само, једно такво састрадавајуће са-преживљавање јесте пут наде ка сједињењу раздвојеног хришћанског света и одељене браће. И још, потребно је не само оповргавати и одбацивати решења и заблуде, него им одолети и подићи их на један нови стваралачки ниво. То ће и за саму православно мисао бити најбољи лек против прикривених и непознатих отрова који је разарају. Православно богословље је позвано да из дубине свог католичанског и непрекинутог опита одговори на питања инославних, и да западној хетеродоксији пружи не изобличавање, него сведочење — истину Православља.

Православље се сада позива да сведочи. Сада, више него икада раније, хришћански Запад стоји на отвореном хоризонту, као некакво

горуће питање упућено и православном свету. И у томе се састоји сав смисао тзв. екуменског покрета. И православно богословље се сада позива да посведочи да је решење „екуменског проблема“ могуће само у испуњењу Цркве, у пуноћи католичанског Предања, неокрњеног и неприкосновеног, али обновљеног и растућег. Међутим, повратак је могућ само кроз кризу, јер пут сваког хришћанског препорода јесте пут кризе (is critical), а не лагодности. Старо „полемичко богословље“ давно је изгубило свој унутрашњи однос према стварности. У ствари, то је била само једна школска дисциплина устројена по западним узорима. Ново „полемичко богословље“ треба да постане оно које ће се заснивати на историософском тумачењу (historiosophic exegesis) западне религиозне трагедије. Но, ту трагедију треба одстрадати, доживети је као своју и показати да је њено очишћење могуће само у пуноћи црквеног искуства, у пуноћи светоотачког Предања. У новој православној синтези вековна пракса католичког Запада треба да буде проматрана са великом пажњом и резервом, што је и учињено у православном богословљу све до наших дана. То, пак, не значи позајмљивање и прихватање римских доктрина, нема места подражавању „романизма“. Али, ипак, православно богословље ће наћи више изворног стваралачког надахнућа у искуству католичких мистика, у богословском опиту познијег католицизма, него у немачком идеализму или дијалектичкој теологији и протестантској критичкој науци прошлог и текућег века... Стваралачки препород православног света неопходан је услов за решење „екуменског питања“.

И док Исток ћути, Запад је активан — или што је још горе, Исток без промишљања и са закашњењем упада у замке Запада. И у наше време, православно богословље у свом стваралачком напрегнућу умногоме зависи од помоћи Запада, тј. текстове Отаца и Васељенских сабора он чита у издањима Запада, у западним школама он се учи методама и техници коришћења текстова. Чак и прошлост наше Цркве знамо боље захваљујући трудољубљу многих поколења западних истраживача. То подједнако важи како за сабирање материјала тако и за тумачење факата. Врло је важна та постојана усмереност западне науке ка црквено-историјској стварности, та узнемиреност над историјском свешћу, та непопустива и брижљива замишљеност над хришћанским изворима. И западна мисао наставља да живи у тој прошлости, покушавајући на тај начин да исцели ране свог мистичког сећања. Таквом једном свету православно богословље мора принети своје сведочење, сведочење унутарњег сећања Цркве, да би том истом свету помогао у његовом тражењу. И само једно такво унутарње сећање Цркве оживљава ћутљиво сведочење светоотачких текстова.

Предео Зоран Јелисавчић